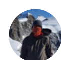
Raport z analizy potencjału turystyczno-kulturowego Grudziądza i powiatu grudziądzkiego

Article · March 2020

1 author:

Marcin Gorączko
UTP University of Science and Technology in Bydgoszcz

Materiały faktograficzne

Marcin Gorączko,
Wydział Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska, Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy
gorgon@utp.edu.pl

Raport z analizy potencjału turystyczno-kulturowego Grudziądza i powiatu grudziądzkiego

Abstrakt: Grudziądz wraz z przyległym do niego powiatem grudziądzkim jest trzynastym z kolei mikroregionem z obszaru województwa kujawsko-pomorskiego dla którego przeprowadzono kompleksową analizę potencjału turystyczno-kulturowego. Została ona oparta na metodzie opracowanej w tym celu i opublikowanej pierwotnie w monografii A. Mikos v. Rohrscheidt "Turystyka Kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy", Gniezno, 2008. Uwzględnia ona potencjalne cele turystyki kulturowej w powiecie, pozostałą ofertę czasu wolnego oraz inne czynniki wpływające na turystykę kulturową, infrastrukturę turystyczną, w tym służącą spędzaniu czasu wolnego oraz komunikacyjną, noclegową i gastronomiczną. Waloryzację przeprowadzono metodą bonitacji punktowej z odpowiednio dobranymi kryteriami oceny, odpowiadającemu skali popularności danej grupy atrakcji i typu wypraw kulturowych.

I. Dane dotyczące przebiegu badania

Obszar badania: Grudziądz, powiat grudziądzki
Lokalizacja: województwo kujawsko-pomorskie
Zasięg: mikroregion
Metodologia: metoda oceny potencjału turystyczno-kulturowego mikroregionów zawarta w: Mikos von Rohrscheidt A., 2010, Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy (Wyd.2) Wyd. KulTour.pl, Poznań.
Kwerenda źródłowa literatury i materiałów: listopad-grudzień 2019
Zapytania waloryzacyjne w obiektach i wizje lokalne: listopad 2019 - styczeń 2020
Badania terenowe: listopad 2019 - luty 2020
Przeprowadzający badanie terenowe: Marcin Gorączko
Data wypełnienia formularza: luty 2020

II. Formularz waloryzacyjny

Kategoria I: Potencjalne cele turystyki kulturowej
I.A: Zabytki:
I.A. a) Obiekty sakralne:
Historyczna katedra[2] (12 punktów),
brak
Historyczna bazylika[3] (za pierwsze dwie, punkty tylko wówczas, jeśli nie są katedrami) (6),
Bazylika kolegiacka pw. św. Mikołaja w Grudziądzu, XIV-XX (6)
Historyczny zespół sakralny[4] dużej wielkości Z (pierwsze dwa) (6)
brak
Mniejszy lub częściowo zachowany historyczny zespół sakralny (pierwsze dwa) (3)
Barokowy kościół i klasztor oo. kapucynów z XVII-XVIII w. w Rywałdzie (gm. Radzyń Chełmiński) (3)

Barokowy zespół pojezuicki w Grudziądzu z XVII-XVIII w. (kościół pw. św. Franciszka Ksawerego i dawne kolegium jezuickie - obecnie ratusz, siedziba Urzędu Miejskiego) (3)
Barokowy kościół i klasztor benedyktynek w Grudziądzu z XVIII w. wraz z tzw. Pałacem Opatek – obecnie kościół parafialny pw. Ducha Świętego i muzeum miejskie (3)
Barokowy kościół i klasztor reformatów w Grudziądzu z XVIII w. - obecnie więzienie, obiekt niedostępny (-)
Historyczna znacząca świątynia innych religii ZD[5] (za pierwsze dwie) (6)
brak
Sanktuarium historyczne[6] o znaczeniu międzynarodowym[7] (10)
brak
Sanktuarium historyczne o znaczeniu krajowym lub regionalnym (diecezjalnym)[8] (jedno pierwsze) (6)
Sanktuarium Matki Bożej Pocieszycielki Strapionych w Rywałdzie (gm. Radzyń Chełmiński) (6)
Sanktuarium Matki Bożej Łaskawej w Grudziądzu (-)
Sanktuarium Matki Bożej Mokrzańskiej w Mokrem (gm. Grudziądz)(-)
Sanktuarium o znaczeniu ponadregionalnym bez historycznego kultu (za pierwsze dwa) (7)
brak
Inne sanktuarium tej rangi lub sanktuarium o znaczeniu regionalnym bez historycznego kultu (za pierwsze dwa) (3)
brak
Inna historyczna stale dostępna świątynia innych wyznań i religii (4)
brak
Inna świątynia innych wyznań i religii Z (2)
Ewangelicko-augsburski kościół pw. św. Jana Chrzciciela w Grudziądzu z 1916 r., neogotycki (2)
Dawna bożnica w Radzyniu Chełmińskim (-)
Aktualna siedziba biskupia[9] (6)
brak
Inny obiekt sakralny o znacznych walorach architektonicznych (pierwsze trzy) (4)
Gotycki kościół pw. św. Anny w Radzyniu Chełmińskim, z I poł. XIV w.(4)
Neogotycki kościół pw. Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny w Grudziądzu, z XIX w., dawny kościół ewangelicki (4)
Barokowy kościół pw. św. Barbary w Świętym, gm. Łasin, z I poł. XVIII w., drewniany (4)
Gotycki kościół pw. św. Kosmy i Damiana w Okoninie, gm. Gruta, z poł. XIV w, (-).
Gotycki kościół pw. św. Wawrzyńca w Szczepankach, gm. Łasin, z I. poł. XIVw. (-)
Gotycki kościół pw. św. Wojciecha w Rogóźnie, z pocz. XIV w. (-)
Barokowy kościół pw. św. Bartłomieja w Szembruku, gm. Rogóźno, z I poł. XVIII w. (-)
Kościół pw. św. Michała Archanioła w Linowie, gm. Świecie nad Osą, XIV-XX w. (-)
Gotycka kaplica cmentarna pw. św. Jerzego w Radzyniu Chełmińskim, XIV w. (-)

I.A. b) Zamki i pałace:
Monumentalny zamek lub pałac historyczny[10], miejsce ważnych wydarzeń[11] ZD (za pierwsze trzy) (12)
brak
Monumentalny zamek lub pałac historyczny, ZD (za pierwsze trzy) (10)
brak
Zamek lub pałac historyczny, miejsce ważnych wydarzeń ZD (za pierwsze trzy) (5)
brak

Zamek lub pałac historyczny ZD (za pierwsze trzy) (3)
brak
Zamek lub pałac stylizowany[12] D (za pierwsze dwa*) (2)
brak
Dwór lub inna rezydencja, miejsce ważnych wydarzeń ZD (za pierwsze trzy**) (6)
brak
Ruina historycznego zamku/grodu/pałacu D (za pierwsze trzy***) (2)
Ruiny zamku krzyżackiego w Radzyniu Chełmińskim (2)
Pozostałości zamku krzyżackiego w Grudziądzu wraz ze zrekonstruowanym stołpem (wieża Klimek) (2)
Ruiny zamku krzyżackiego w Pokrzywnie (gm. Gruta) (2)
Ruiny renesansowego dworu obronnego z pocz. XVII w. w Boguszewie (gm.Gruta) (-)
Grodzisko w Świeciu nad Osą, X-XI w. (-)
Grodzisko w Grucie, XIV-XV w. (-)
Ruina historycznego zamku, pałacu, grodu niedostępna (za pierwsze trzy****) (1)
Ruiny zamku krzyżackiego w Rogóźnie-Zamku (gm. Rogóźno) (1)
Grodzisko wczesnośredniowieczne w Mełnie, gm. Gruta (1)
Grodzisko wczesnośredniowieczne w Radzyniu Chełmińskim (1)

I.A. c) Inne zabytkowe obiekty architektoniczne i techniczne:
Średniowieczny cenny zespół urbanistyczny[13] z rynkiem i ulicami, zachowany w znacznej części (za pierwsze trzy) (12)
brak
Inny cenny zespół urbanistyczny na przynajmniej krajową skalę (10)
Zespół spichlerzy w Grudziądzu (10)
Historyczny zespół urbanistyczny z rynkiem, zachowany we fragmentach (pierwsze dwa) (3)
Średniowieczny układ urbanistyczny Grudziądza (dzielnica staromiejska) (3)
Średniowieczny układ urbanistyczny Radzynia Chełmińskiego (3)
Budynek o znacznych walorach architektonicznych[14], miejsce ważnych wydarzeń ZD (pierwsze trzy) (6)
brak
Budynek o znacznych walorach architektonicznych, miejsce ważnych wydarzeń*[15] Z (pierwsze dwa**) (3)
brak
Budynek o znacznych walorach architektonicznych ZD (pierwsze trzy**) (4)
Neogotycki gmach dawnej Höher Realschule w Grudziądzu, obecnie IVLO (4)
Budynek – miejsce ważnych wydarzeń ZD (pierwsze dwa***)(4)
Budynek Biblioteki Miejskiej w Grudziądzu z 1909-1911, pierwsza siedziba Pomorska Szkoła Sztuk Pięknych (4)
Budynek o znacznych walorach architektonicznych Z (pierwsze trzy****) (3)
Willa Victoriusa w Grudziądzu (3)
Budynek, miejsce ważnych wydarzeń Z (pierwsze dwa*****)(1)
brak
Historyczne fortyfikacje miejskie zachowane w znacznej części ZD (4)
Mury miejskie w Grudziądzu wraz z Bramą Wodną z XIV-XV w. (4)
Znaczne fragmenty historycznych fortyfikacji miejskich (2)
brak
Ruiny fortyfikacji miejskich (1)
brak

Zachowane w znacznej części zespoły zabytkowe związane z dziejami innych niż polska grup etnicznych (za pierwsze dwa zespoły) (7)
brak
Pojedyncze zabytki związane z dziejami innych grup etnicznych ZD (za pierwsze dwa*) (4)
Dawny Żydowski Zakład dla Sierot fundacji K. Lachmana w Grudziądzu, obecnie USC (4)
Dawna niemiecka loża masońska w Grudziądzu, obecnie klub Akcent (4)
Częściowo zniszczone lub niedostępne obiekty związane z innymi grupami etnicznymi (pierwsze dwa) (1)
Chaty olenderskie, m.in. Dusocinie, Wielkim Wełczu, Zakurzewie, Małym Rudniku i Sztynwagu (2)
Zabytek techniki/obiekt przemysłowy o znaczeniu międzynarodowym ZD (pierwszy) (10)
brak
Zabytek techniki/obiekt przemysłowy o znaczeniu krajowym ZD (pierwsze dwa*) (7)
brak
Zabytek techniki/obiekt przemysłowy o znaczeniu regionalnym ZD (do trzech***) (3)
Most im. Bronisława Malinowskiego w Grudziądzu (3)
Gotycki most ceglany na Trynce przy murach miejskich w Grudziądzu (XII / XIV w.)(3)
Budynki dawnej fabryki maszyn rolniczych A. Ventzki w Grudziądzu, obecnie CH Stara Kuźnia (3)
Winda z 1890 roku w kamienicy przy ul. Legionów 31w Grudziądzu, prawdopodobnie najstarsza w Europie (-)
Dawny system zaopatrywania w wodę mieszkańców Grudziądza, np. Rów Hermanna (XIV w.) i Kanał Trynka (XVI w.) (-)
Zabytkowa oczyszczalnia i przepompownia w Grudziądzu (dostępna w ramach dni otwartych w MWiO i Nocy Muzeów(-)
Radzyń-Wybudowanie, wiatrak "holender", dostępny z zewnątrz (-)
Młyn wodny na Osie w Słupskim Młynie, gm. Gruta, dostępny z zewnątrz (-)
Historyczna funkcjonująca stale[16] linia kolejowa lub żeglugowa (tylko za przystanek początkowy lub końcowy danej linii) (6)
brak
Historyczna funkcjonująca sezonowo lub nieregularnie linia kolejowa lub żeglugowa (lub przystanki pośrednie linii stałej) (za pierwszy przystanek* 4)
Grudziądz, linia kolejowa nr 208 Chojnice-Działdowo (od 1887 r.) (4)

I.A. d) Obiekty militarne:
Zespół forteczny o bardzo dużym znaczeniu militarnym, zachowany w znacznej części ZD (10)
brak
Zespół forteczny o mniejszym znaczeniu lub zachowany w mniejszej części* ZD (4)
brak
Zespół forteczny o mniejszym znaczeniu, dostępny sezonowo lub w mniejszej części** (2)
Cytadela Twierdzy Grudziądz (2)
Fort Wielka Księża Góra, Twierdzy Grudziądz (2)
Pojedyncze zachowane obiekty forteczne ZD (za pierwsze dwa***) (2)
brak
Pojedyncze obiekty forteczne częściowo dostępne, ruiny fortec (pierwsze dwie****) (1)
Dzieło Rogowe Cytadeli Grudziądz (1)
Zachowana w dużej części, dostępna linia umocnień, ważna strategicznie (pierwsze dwie) (4)
brak

Zachowana w niewielkiej części, dostępna linia umocnień* (2)
brak
Pojedyncze dostępne fragmenty umocnień (pierwsze dwa)** (1)
Polskie schrony bojowe na Linii Osy z 1939 r. (1)

Dodatkowe punkty za obiekty dziedzictwa kulturowego:
Obiekt Dziedzictwa Kulturowego o znaczeniu międzynarodowym ZD: UNESCO (dodatkowo 30),
brak
Obiekt będący na polskiej liście Pomników Historii ZD (dodatkowo, jeśli nie znajduje się on na liście UNESCO) (15)
Grudziądz, zespół zabytkowych spichlerzy wraz z panoramą od strony Wisły (od 2017 r.) (15)
Przy braku ogólnej dostępności obiektów z tej grupy punkty są odejmowane, pozostawia się tylko 1/3 punktów przyznanych za dany obiekt, jeśli inaczej nie wskazano.
nie dotyczy

Dodatkowe punkty za wszystkie miejsca lub obiekty wpisanych powyżej klas:
Za stałych przewodników miejskich oprowadzających po obiektach lub przewodników obiektowych w j. polskim (za pierwsze pięć) (po 2 pkt)
Cytadela Twierdzy Grudziądz (2)
Za minimum dwa języki obce w ofercie przewodników (w pierwszych pięciu obiektach) (1 pkt)
brak
Za możliwość zamówienia przewodnika obiektowego** (pierwsze pięć) (1 pkt)
Fort Wielka Księża Góra (1)
Za minimum dwa języki obce w ofercie przewodników (w pierwszych pięciu) (po 1 pkt)
brak
Przewodniki elektroniczne po miejscu lub obiekcie (za pierwsze trzy) (1),
brak
Mikroeventy[17] oferowane podczas każdego zwiedzania grupowego miejsca lub obiektu (pierwsze 2) (po 2 pkt)
brak
Mikroeventy dostępne na zamówienie grupowe podczas zwiedzania miejsca lub obiektu (za pierwsze 2) (po 1 pkt)
Fort Wielka Księża Góra, np. przejazd pojazdami militarnymi (1)
Wersje obcojęzyczne przewodników elektronicznych (przynajmniej dwie wersje obcojęzyczne, w pierwszych trzech obiektach) (dodatkowo po 1 pkt)
brak
Własny materiał informacyjny w obiekcie, jak publikacje monograficzne, albumy (za pierwsze trzy obiekty) (1 pkt),
Fort Wielka Księża Góra (1)
Własny materiał informacyjny w obiekcie w językach obcych (przynajmniej dwóch) w pierwszych trzech obiektach (1 pkt)
brak
Za bardzo dobry (2) lub dobry (1) stan konserwacji i estetyki najważniejszych trzech obiektów (element uznaniowy) można doliczyć w sumie od 1 do 2 punktów dla całego regionu).
brak

I.B. Miejsca historyczne lub znaczące:
I.B. a) Budowle historyczne i monumenty:
Monumenty (pomniki) o znaczeniu międzynarodowym[18] (każdy) (8)
brak
Monumenty (pomniki) o znaczeniu krajowym[19] (do trzech*) (6)
brak
Monumenty (pomniki) o znaczeniu regionalnym[20] (do trzech**) (2)
Obelisk w Mełnie, upamiętniający podpisanie pokoju mełneńskiego (2)
Pomnik Żołnierza Polskiego na rynku w Grudziądzu, replika pomnika aut. Stanisława Jackowskiego z 1930 r. (2)
Pomniki lub obiekty małej architektury[21] o znaczeniu lokalnym (do trzech***) (1)
Pomnik Mikołaja Kopernika w Grudziądzu aut. Henryka Rasmusa (1)
Pomnik ułana z dziewczyną w Grudziądzu (1)
Pomnik Flisaka w Grudziądzu (1)
Pomnik pamięci pomordowanych Polaków w Grudziądzu (-)
Pomnik Światowida w Grudziądzu (-)
Pomnik marszałka Józefa Piłsudskiego w Grudziądzu (-)
Ławeczka Mikołaja Kopernika w Grudziądzu (-)
Pomnik "Deszczowa rodzinka" w Grudziądzu (-)
Miejsca historyczne[22] o znaczeniu międzynarodowym (do trzech) (8)
brak
Miejsca historyczne o znaczeniu krajowym (do trzech) (4)
Mełno, gm. Gruta, miejsce podpisania pokoju mełneńskiego w 1422 roku pomiędzy Królestwem Polski, Wielkim Księstwem Litewskim a zakonem krzyżackim (4)
Miejsca historyczne o znaczeniu regionalnym, (do trzech**) (2)
Radzyń Chełmiński, miejsce powstania Związku Jaszczurczego w 1397 roku (2)
Miejsca związane z akcją utworów literackich o międzynarodowym znaczeniu (za pierwsze trzy) (3)
brak
Miejsca związane z akcją utworów literackich o krajowym znaczeniu (za pierwsze trzy) (2)
Radzyń Chełmiński (ruiny zamku i kościół) i Okonin (kościół) - plany serialu telewizyjnego w reżyserii Huberta Drapell z 1971 roku, adaptacji powieści Zbigniewa Nienackiego pt. Pan Samochodzik i templariusze (2)
Miejsca związane z biografią osób o międzynarodowym znaczeniu[23] (pierwsze trzy) (3)
Grudziądz, miejsce wygłoszenia przez Mikołaja Kopernika na Sejmiku Generalnym Prus Królewskich traktatu o monecie De aestimatione monetae w 1522 r. (3)
Grudziądz przedlokacyjny, związany z działalnością biskupa Chrystiana z Oliwy, biskupa Prus, założyciela zakonu rycerskiego braci dobrzyńskich (3)
Miejsca związane z biografią osób o krajowym znaczeniu[24] (do trzech) ZD (2)
Rywałd, klasztor kapucynów - pierwsze miejsce internowania prymasa Stefana Wyszyńskiego w 1953 r. (2)
Miejsca związane z biografią osób o krajowym znaczeniu niedostępne lub częściowo zachowane (za pierwsze dwa*) (1)
Grudziądz, związany z biografią Ryszarda Milczewskiego-Bruna (1940-1979), poety, kaskadera literatury (1)
Dusocin, gm. Grudziądz, miejsce urodzenia Ludwika Rydygiera (1850-1920), chirurga (1)
Grudziądz, miejsce urodzenia Piotra z Grudziądza (Petrus Wilhelmi de Grudencz), kompozytora epoki średniowiecza (-)
Miejsca związane z biografią osób o regionalnym znaczeniu (pierwsze dwa) (1)

Grudziądz, związany z biografią Władysława Łęgi(1889-1960), kapelana wojskowego, etnografa,historyka, krajoznawcy (1)
Grudziądz, związany z biografią Bronisława Malinowskiego (1951-1981), sportowca, lekkoatlety (1)
Cytadela w Grudziądzu, miejsce uwiezienia Józefa Wryczy, pomorskiego działacza niepodległościowego (-)
Gruta, Grudziądz, związane z biografią Wiktora Kulerskiego (1865-1935) –działacza społeczno-politycznego, dziennikarza i wydawcy, poseł do Reichstagu (-)
Grudziądz, związany z biografią Ryszarda Boguwolskiego, archeologa, muzealnika (-)
Grudziądz, związany z biografią Henryka Gąsiorowskiego (1878-1947), krajoznawcy, fotografika (-)
Miejsca związane z biografią osób innej narodowości, ważnych w skali krajowej dla tych narodowości (za pierwsze dwa) (2)
Cytadela w Grudziądzu, związana z biografią Wilhelma de Courbière (1733-1811), pruskiego generała (2)
Rynek w Grudziądzu, miejsce ścięcia przez krzyżaków w 1411 roku Nikolausa von Renys (Mikołaja z Ryńska), współzałożyciela Związku Jaszczurczego (2)

I.B. b) Cmentarze historyczne
Nekropolia zbiorowa władców Polski (8),
brak
Nekropolia zbiorowa innych znanych w skali kraju osobistości (do trzech) (5)
brak
Nekropolia zbiorowa znanych osobistości w skali regionu (do trzech) (2)
Cmentarz przy ul. Cmentarnej w Grudziądzu(cmentarz katolicki, cmentarz ewangelicki (2)
Cmentarz Garnizonowy w Grudziądzu (2)
Pojedyncze miejsce pochówku osobistości znanej w skali międzynarodowej (6)
brak
Pojedyncze miejsce pochówku osobistości znanej w skali kraju (do trzech) (2)
brak
Pojedyncze miejsce pochówku osobistości znanej w skali regionu (do trzech) (1)
Cmentarz rodowy Bielerów w Mełnie, gm. Gruta (1)
Inny cmentarz zabytkowy z ciekawymi obiektami sztuki sepulkralnej*** (do dwóch) ZD (1)
Cmentarz parafialny w Łasinie (1)
Cmentarz mennonicki w Sosnówce, gm. Grudziądz (1)

Za każdy cmentarz zabytkowy lub inną nekropolię o znacznie ograniczonej dostępności[25] – odejmuje się połowę przyznanych punktów
nie dotyczy

I.B. c) Budowle współczesne[26]
Budowle współczesne o bardzo wysokiej wartości architektonicznej [27] D (do dwóch) – (5)
brak
Budowle współczesne o bardzo wysokiej wartości architektonicznej (niedostępne) (do dwóch*) (2)
brak
Budowle współczesne o wysokiej wartości architektonicznej[28] (do trzech**) (1)
brak

I.C) Pojedyncze dzieła sztuki:
Pojedyncze[29] obiekty sztuki historycznej o znaczeniu międzynarodowym[30] (10)
brak
Pojedyncze obiekty sztuki o znaczeniu krajowym (do trzech) (5)
brak
Pojedyncze obiekty sztuki o znaczeniu regionalnym (do trzech*) (3)
Okonin, gotyckie malowidła ścienne z końca XIV w. w kościele parafialnym (3)
Obiekty, instalacje lub zespoły sztuki współczesnej o znaczeniu międzynarodowym (9)
brak
Obiekty, instalacje lub zespoły sztuki współczesnej o znaczeniu krajowym (do trzech*) (5)
brak
Obiekty, instalacje lub zespoły sztuki współczesnej o znaczeniu regionalnym (do trzech**) (2)
brak

I.D. Muzea i wystawy (w tym skanseny, galerie, muzea techniki)
Muzea o znaczeniu międzynarodowym[31] (10)
brak
Muzea o znaczeniu krajowym[32] (do trzech) (8)
brak
Muzea o znaczeniu regionalnym[33] (do trzech) (5)
Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu (5)
Muzea o znaczeniu lokalnym (do trzech***) (2)
Muzeum Pożarnictwa Ziemi Pomorskiej w Łasinie (2)
Muzea typu skansenowskiego duże[34] o przynajmniej regionalnym zasięgu (10)
brak
Inne muzea typu skansenowskiego (za pierwsze dwa) (6)
Muzeum Fort Wielka Księża Góra (w organizacji) (-)
Zorganizowane w ostatnim roku wystawy czasowe o zasięgu krajowym (w sumie za pierwsze trzy) (4)
brak
Zorganizowane w ostatnim roku wystawy czasowe o zasięgu regionalnym* (w sumie za pierwsze trzy) (2)
brak
Organizacja Nocy Muzeów w regionie na dużą skalę (ponad 10 placówek) (4)
brak
Organizacja Nocy Muzeów w regionie na mniejszą skalę* (3-9 placówek) (2)
Grudziądz, (w 2019 r. Muzeum im. W. Łęgi, Muzeum Martyrologii, Cytadela w Grudziądzu, Fort Wielka Księża Góra, Wodociągi i Oczyszczalnia w Grudziądzu) (2)
Lokalne izby pamięci, ogólnodostępne prywatne kolekcje pamiątek (do trzech****) (1)
Izba Pamięci Narodowej - Muzeum Martyrologii przy ul. Mikołaja z Ryńska w Grudziądzu, dawna siedziba gestapo (1)
Izba Pamięci Pomordowanych na Księżej Górze w latach 1939-1945, Fort Wielka Księża Góra (1)
Samodzielne prezentacje multimedialne (pierwsze dwie) (4)
Planetarium i Obserwatorium Astronomiczne im. Mikołaja Kopernika w Grudziądzu(4)

Przy wszystkich uwzględnionych powyżej muzeach i ekspozycjach **dodatkowe** punkty za:
Ekspozycje i prezentacje multimedialne (do dwóch) (2)
Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu, Centrum Wyszkolenia Kawalerii (2)

Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu, Wystawa "Średniowieczna Biżuteria z Gruczna" (2)

Wersje obcojęzyczne ekspozycji i prezentacji multimedialnych (do dwóch) (za każdą 1)
brak
Ekspozycje i prezentacje[35] albo samodzielne placówki muzealne związane tematycznie z innymi grupami narodowymi lub etnicznymi, dziejami innych państw lub narodów (za pierwsze dwie z objaśnieniami w innym języku) (3)
brak
Przewodniki elektroniczne (1)
brak
Wersje obcojęzyczne przewodników elektronicznych (do 2 języków za każdy:) (1)
brak
Przewodnicy obiektowi stali (2)
brak
Przewodnicy obcojęzyczni obiektowi stali za każdy język do trzech (1)
brak
Przewodnicy obiektowi na wcześniejsze zamówienie** (1)
Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu (1)
Przewodnicy obiektowi na wcześniejsze zamówienie w przynajmniej 2 językach obcych (w braku stałych), za każdy język do trzech (1)
Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu, język angielski (-)
Mikroeventy oferowane podczas każdego zwiedzania grupowego muzeum (pierwsze 2) (po 2 pkt)
brak
Mikroeventy dostępne na zamówienie grupowe podczas zwiedzania muzeum (za pierwsze 2) (po 1 pkt)
brak
Własny materiał informacyjny[36], wydany nie dawniej niż przed 5 laty (1)
Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu (1)
Wersje obcojęzyczne własnego materiału informacyjnego (min. dwie wersje) (1)
Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu, język angielski, język niemiecki (1)
Sklep muzealny otwarty w godzinach pracy muzeum (1)
Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu (1)
Muzeum Fort Wielka Księża Góra (w organizacji) (1)

Przy muzeach o znaczeniu **krajowym** dodatkowe punkty za:
Opis zbiorów w językach obcych (1)
nie dotyczy
Pojedyncze eksponaty (kolekcje) o znaczeniu międzynarodowym[37] (do dwóch) (2)
nie dotyczy

Przy muzeach **regionalnych i lokalnych** punkty dodatkowe za:
Stałe godziny otwarcia (1)
Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu (1)
Pojedyncze eksponaty lub kolekcje o znaczeniu międzynarodowym (do dwóch w sumie) (2)
brak
Pojedyncze eksponaty o znaczeniu krajowym (najwyżej jeden) (1)
brak

Każdą wystawę tematyczną stałą powyżej czterech (do dwóch w sumie) (1)
Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu, wystawa pt. Galeria Współczesnego Malarstwa Pomorskiego (1)
Własny materiał informacyjny, opracowania mniejsze (broszury, foldery) (1)
Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu (1)

I.E. Eventy kulturowe:
Regularne[38] eventy kultury wysokiej[39] o znaczeniu[40] międzynarodowym (7)
brak
Regularne eventy kultury wysokiej o znaczeniu krajowym (do dwóch) (6)
brak
Regularne eventy kultury wysokiej o znaczeniu regionalnym (do dwóch) (4)
Grudziądzka Wiosna Teatralna (4)
Festiwal Muzyki Dawnej im. Piotra z Grudziądza - Grudziądz (V edycja w 2019) (4)
Regularne eventy kultury masowej[41] o znaczeniu międzynarodowym (7)
brak
Regularne eventy kultury masowej o znaczeniu krajowym (do trzech) (6)
brak
Regularne eventy kultury masowej o znaczeniu regionalnym (do trzech) (4)
Fado Festiwal - Grudziądz (III edycja w czerwcu 2019) (4)
Festiwal Przypalanka - Grudziądz (po raz pierwszy we wrześniu 2019 r.) (-)
Regularne inscenizacje historyczne lub militarne o znaczeniu międzynarodowym (7)
brak
Regularne inscenizacje historyczne lub militarne o znaczeniu krajowym (do dwóch) (6)
brak
Regularne inscenizacje historyczne lub militarne o znaczeniu regionalnym (do dwóch) (4)
Spotkanie Kawalerzystów II RP (XXXI edycja w sierpniu 2019) (4)
Zlot Militarny - Fort Wielka Księża Góra, (VI edycja w październiku 2019) (4)
Rzadsze[42] eventy kultury wysokiej lub masowej o znaczeniu międzynarodowym (jeden)(4)
brak
Regularne działanie na terenie regionu[43] grup inscenizacji historycznej (za pierwsze dwie) (5)
Grupa Rekonstrukcji Historycznej Rota, Grudziądz (5)
Bractwo Rycerskie Zamku Radzyńskiego(5)
Bractwo Rycerskie Komturii Radzyńskiej(-)
Dodatkowy punkt przyznaje się za każdy dzień trwania danego eventu kultury masowej ponad 4 dni, (jednak nie więcej niż 3 punkty w sumie)
brak

I.F. Funkcjonujące zakłady przemysłowe:
Z ofertą turystyczną (do dwóch) (2)
Miejskie Wodociągi i Oczyszczalnia Sp. z o.o. w Grudziądzu (ramach dni otwartych i Nocy Muzeów) (2)
Z ofertą kulturową[44] (do dwóch): (2)
brak
Mikroeventy oferowane podczas każdego zwiedzania grupowego zakładu (pierwsze 2) (po 2 pkt)
brak
Mikroeventy dostępne na zamówienie grupowe podczas zwiedzania zakładu (za pierwsze 2) (po 1 pkt)
brak

Dodatek za obsługę w językach obcych: (minimum dwa języki obce) (za każdą ofertę) (1)
brak

I.G. Kulturowo znacząca oferta przyrodnicza:
ZOO, Akwaria, Parki Dzikich Zwierząt, inne duże obiekty zoologiczne (za każdy do trzech) (4)
Mega-Park Rodzinny Park Rozrywki, Grudziądz (4)
Park Narodowy z Muzeum Przyrodniczym na terenie regionu[45] (za każdy) (8)
brak
Park Krajobrazowy na terenie regionu (do trzech) (2)
Park Krajobrazowy Góry Łosiowe (2)
Rezerwat przyrody na terenie regionu (Poza Parkami Narodowymi i Krajobrazowymi) do trzech) (1)
Leśny rezerwat przyrody „Rogóźno Zamek" (1)
Leśny rezerwat przyrody "Jamy" (1)
Krajobrazowy rezerwat przyrody "Dolina Osy" (1)
Ogród Botaniczny, Palmiarnia, Arboretum (za pierwsze dwa obiekty) (4)
Ogród Botaniczny w Grudziądzu, od 1935 r. ok. 0,5ha (4)
Ogród przy rezydencji, park kultywowany (za pierwsze dwa obiekty) (2)
Park dworski w Mełnie, gm. Gruta (2)
Park dworski w Salnie, gm. Gruta (2)
Park miejski duży kultywowany (pow. od 4 ha) z obiektami sztuki (za pierwsze dwa) (2)
brak
Park miejski duży, kultywowany, bez obiektów sztuki* (za pierwsze dwa) (1)
Park Miejski im. Piotra Janowskiego w Grudziądzu (pocz. XX w., 39 ha) (1)
Park miejski mniejszy (powierzchnia od 1-4 ha) z obiektami sztuki** (za pierwszy) (1)
brak

I.H. Szlaki kulturowe:
Przebiegające przez region lub jego miejscowości materialne lub realne[46] szlaki turystyczne o znaczeniu[47] międzynarodowym (8)
Europejski Szlak Gotyku Ceglanego(Grudziądz) (8)
Przebiegające przez region lub jego miejscowości materialne lub realne szlaki o znaczeniu krajowym (za pierwsze trzy) (6),
brak
Przebiegające przez region materialne lub realne szlaki turystyczne o znaczeniu regionalnym (za pierwsze dwa) (3)
brak
Materialne lub realne szlaki turystyczne w regionie (własne) (za pierwsze trzy) (3)
Szlak im. Ludwika Rydygiera, gm. Grudziądz (3)
Materialne lub realne szlaki lub trasy w poszczególnych miejscowościach regionu (za pierwsze trzy) (3)
brak
Wirtualne szlaki turystyczne[48], przebiegające przez teren regionu (za pierwsze trzy) (2)
Szlakiem Fortyfikacji Dolnej Wisły(2)
Szlak Kopernikowski(2)
Wirtualne trasy tematyczne w miejscowościach regionu (za pierwsze trzy) (1)
brak
Podziemne trasy turystyczne stale dostępne na terenie regionu (7)
brak

Regularna oferta objazdu turystycznego z przewodnikiem (za pierwsze dwie trasy) (3)
brak
Oferta objazdu turystycznego z przewodnikiem na zamówienie (za pierwsze dwie trasy) (1)
brak
Dodatkowe wersje językowe oferty objazdu z przewodnikiem (za dwie pierwsze) (1)
brak

Kategoria II: Elementy obsługi turystycznej:
II.A. Informacja turystyczna:
Informacja turystyczna na miejscu, regularnie czynna (2)
Miejski Punkt Informacji Turystycznej w Grudziądzu (2)
Informacja w językach obcych, (za każdy język do trzech) (1)
Miejski Punkt Informacji Turystycznej w Grudziądzu , język angielski, język niemiecki (2)
Przewodnicy miejscy lub terenowi na zamówienie (3)
Koło Przewodników PTTK w Grudziądzu (3)
Przewodnicy miejscy lub terenowi, (za każdy język do czterech) (1)
Koło Przewodników PTTK w Grudziądzu, język angielski, język niemiecki (2)
Aktualny[49] własny materiał informacyjny wysokiej jakości na temat regionu lub jego miejscowości (ogólnie) (2)
Grudziądz. Przewodnik, 2017, wyd. Miejski Ośrodek Rekreacji i Wypoczynku IT (2)
Wersje obcojęzyczne materiału informacyjnego wysokiej jakości (każdy język do trzech) (1)
brak
Pozostały* aktualny materiał informacyjny[50]: (1)
foldery i e-foldery: Grudziądz. śladami kawalerzystów, Grudziądz. Spacer po historycznych koszarach, Grudziądz. Zwiedzamy miasto z okien tramwaju, Grudziądz. Detale w grudziądzkiej architekturze, Grudziądz. Spacer po ogrodach i parkach, Grudziądz. Śladami grudziądzkiego przemysłu, Grudziądz. Zabytki techniki, Grudziądz. Grudziądzka cytadela, Grudziądz. Góra Zamkowa z Wieżą Klimek, Grudziądz. Bazylika Kolegiacka pw. św. Mikołaja (-)
Wersje obcojęzyczne pozostałego materiału informacyjnego* (od dwóch języków) (1)
brak

II.B. Infrastruktura turystyczna:
Hotele 5,4,3,2,1-gwiazdkowe, hostele, schroniska, kwatery zorganizowane[51] – (za pierwsze dwa obiekty każdej kategorii) (2)
*Hotel CITY*** w Grudziądzu (2)*
*Hotel MARUSZA*** w Grudziądzu (2)*
Hostel SZKOLNE SCHRONISKO MŁODZIEŻOWE w Grudziądzu (2)
Hostel LOTNISKO w Aeroklubie Nadwiślańskim (2)
Przystań MARINA GRUDZIĄDZ (2)
Karczma CZARCI MŁYN w Grudziądzu, kwatery zorganizowane (2)
Pensjonat ZAJAZD POD KASZTANEM, kwatery zorganizowane (2)
Istniejąca oferta pakietowa[52] hoteli z usługami turystycznymi (za pierwsze dwie oferty w różnych klasach (1)
brak
Restauracje[53] z autentyczną kuchnią regionalną[54], (za pierwszy obiekt) (3)
brak
Restauracje z autentyczną krajową kuchnią tradycyjną (za pierwszy inny[55] obiekt) (2)
Restauracja Bodega w Grudziądzu (2)

Inne restauracje (za pierwszy obiekt) (1)
Restauracja Kuchnia Pełna Smaku w Grudziądzu (1)
Dodatkowe punkty za historyczne wnętrza restauracji (za pierwsze dwa obiekty) (1)
brak
Dodatkowe punkty za ofertę kulturową w restauracji[56] (za pierwsze dwa obiekty) (1)
Restauracja Akcent w Grudziądzu (1)
Sztukateria Art&Music Pubw Grudziądzu (1)
Dodatkowe punkty za restauracje otwarte po godzinie 22 (za pierwszą) (1)
Restauracja Pańska 13 w Grudziądzu (1)
Dodatkowe punkty za restauracje otwarte po godzinie 24 (za pierwszą) (1)
Karczma Czarci Młyn w Grudziądzu (1)
Bistra, bary (za pierwszy obiekt) (1)
Pizzeria Odnowa Pizza & Coctails w Grudziądzu (1)
Możliwość wynajęcia[57] na miejscu autokaru, minibusa, samochodu (za pierwsze dwie oferty) (2)
PKS Grudziądz (2)
Happy Rent w Grudziądzu (2)

II.C. Infrastruktura komunikacyjna:
Lotnisko z połączeniami międzynarodowymi w odległości mniej niż 50 km od centrum regionu (1 godzina na dotarcie) (4)
Port Lotnicy w Bydgoszczy (>75 kim, >1 h), Port Lotniczy w Gdańsku (>115 km, >1 h) (-)
Lotnisko z połączeniami krajowymi* w odległości mniej niż 50 km od centrum regionu (3)
brak
Duży dworzec kolejowy[58] na miejscu (za pierwszy) (3)
brak
Inny* dworzec kolejowy[59] na miejscu (za pierwszy) (2)
PKP Grudziądz (1)
Dworzec autobusowy[60] na miejscu (za pierwszy) (2)
PKS Grudziądz (2)
Przystanek* autobusowy[61] na miejscu (za pierwszy) (1)
brak
Port pasażerski morski[62] na miejscu (za pierwszy) (3)
brak
Czynna przystań* pasażerska morska lub rzeczna (za pierwszą) (1)
Marina Grudziądz na Wiśle (1)
Autostrada lub droga szybkiego ruchu w odległości mniej niż 20 km[63] (za pierwsze dwie) (4)
A1, Autostrada Bursztynowa, cztery węzły w odległości mniejszej niż 20 km od Grudziądza (4)
Droga ekspresowa lub droga główna krajowa w odległości mniej niż 10 km (za pierwsze dwie) (2)
Droga ekspresowa S5 (2)
Inne połączenie* bez utrudnień dla autokarów (za pierwsze dwa) (1)
DK91 (Gdańsk - Częstochowa) (1)
DW534(Grudziądz -Rypin) (1)
Obecność komunikacji miejskiej, gminnej, regionalnej[64] (2)
Miasto *Grudziądz - linie autobusowe i linia tramwajowa; powiat - PKS Grudziądz (2)*
Kursy nocne komunikacji miejskiej, gminnej, regionalnej (1)
Miasto Grudziądz - MZK Grudziądz (1)

Całodobowa oferta taxi na miejscu (1)
Grudziądz (1)
Stała oferta powozów, bryczek i inna retro (za pierwszą ofertę) (3)
brak
Oferta powozów, bryczek i inna retro na zamówienie (za pierwszą ofertę) * (1)
brak

II.D. Promocja turystyczna:
Samodzielny udział regionu lub wchodzących w jego skład miejscowości, gmin lub obiektów w światowych prestiżowych targach turystycznych (za każde stoisko w roku do trzech) (3)
brak
Samodzielny udział regionu lub innych podmiotów (jak wyżej) w krajowych targach turystycznych* (za każde stoisko do trzech) (2)
brak
Wydawanie regularnych publikacji o charakterze promocyjnym (za pierwsze 2 w ostatnim roku) (1)
brak
Zorganizowanie podróży/wizyty medialnej[65] w ostatnich 2 latach (2)
brak
Zorganizowanie konferencji naukowej lub popularyzacyjnej związanej z turystyką w ciągu ostatniego roku (1)
brak

Kategoria III: Pozostała oferta czasu wolnego:
III.A. Instytucje Kultury
Teatr stały[66] (za pierwszy obiekt) (3)
brak
Filharmonia na miejscu (3)
brak
Stała oferta[67] koncertów muzycznych* (za pierwszą ofertę) (2)
brak
Sezonowa oferta teatralna lub muzyczna** (za pierwsze dwie) (1)
Centrum Kultury Teatr w Grudziądzu (1)
Opera na miejscu (2)
brak
Teatr muzyczny (operetka, rewia lub musical) na miejscu (za pierwszą ofertę) (2)
brak
Kino stałe (za pierwszy obiekt) (2)
Helios w CH Alfa w Grudziądzu (2)

III.B. Atrakcje krajobrazowe:
Góry ze znakowanymi szlakami turystycznymi na terenie regionu (2)
brak
Jeziora (zdatne do kąpieli, dostępne) ze szlakami pieszymi/rowerowymi (pierwszy akwen) (2)
Jezioro Rudnickie Wielkie (2)
Brzeg morski na terenie regionu (3)
brak
Pomniki przyrody (za pierwsze dwa) (1)
Dęby "Adam" i "Ewa" w Słupskim Młynie, gm. Gruta (1)
Wychodnia zlepieńców w Grudziądzu-Nowej Wsi (1)

Wypływ artezyjski w Wałdowie Szlacheckim, gm. Grudziądz (-)
Aleja Dębowa w Nowych Jankowicach, gm. Łasin (-)
Wieże widokowe stale dostępne (za pierwsze dwie) (1)
Zrekonstruowana wieża zamkowa Klimek w Grudziądzu (1)
Wieża kościoła pw. Św. Mikołaja w Grudziądzu (każdy weekend w sezonie turystycznym) (1)
Możliwość zamówienia lotu turystycznego nad regionem lub miejscowością (za pierwszą) (3)
Aeroklub Nadwiślański Lotnisko Lisie Kąty (3)

III.C. Oferta sportowa, edukacyjna i rekreacyjna[68]:
Baseny kryte ogólnodostępne – (za pierwszy obiekt) (2)
brak
Baseny otwarte ogólnodostępne – (za pierwszy obiekt przy braku basenu krytego) (1)
Basen MORiW Grudziądz (1)
Plaże morskie ogólnodostępne, plaże jeziorne, rzeczne – (za pierwszy obiekt) (2)
Jezioro Rudnickie Wielkie (2)
Stała oferta kursów językowych[69] ogólnodostępnych (za pierwszą ofertę) (2)
Centrum Języków Obcych "PRECURSOR" i inne szkoły w Grudziądzu (2)
Sezonowa* oferta kursów językowych ogólnodostępnych (za pierwszą ofertę) (1)
nie dotyczy
Stałe centra sportowe[70] z ofertą ogólnodostępną (za pierwszy obiekt) (2)
Hala Sportowa KS Stal w Grudziądzu (2)
Sezonowe* centra sportowe z oferta ogólnodostępną (za pierwszy obiekt)(1)
nie dotyczy
Stadiony sportowe (za pierwszy obiekt) (1)
Stadion GKM Grudziądz, żużlowy (1)
Stadion Centralny im. Bronisława Malinowskiego (-)
Szkoły i szkolenia sportowe ogólnodostępne (jeździeckie, lotnicze, inne) (pierwsze dwa) (1)
Aeroklub Nadwiślański Lotnisko Lisie Kąty, lotnictwo, szybownictwo, motolotniarstwo (1)
Ośrodek Jeździecki Rywal im. Centrum Wyszkolenia Kawalerii, jeździectwo (1)
Lodowiska ogólnodostępne stałe (za pierwszy obiekt (2)
brak
Lodowiska sezonowe* (za pierwszy obiekt) (1)
Lodowisko sezonowe w Parku Miejskim w Grudziądzu (1)

Kategoria IV: Inne czynniki wspierające turystykę kulturową:
IV. A. Instytucje w regionie:
Obecność uniwersytetu[71] w regionie (za pierwszy) (4)
brak
Obecność innej uczelni wyższej w regionie[72] (za pierwsze dwie) (2)
Wyższa Szkoła Demokracji im. ks. Jerzego Popiełuszki w Grudziądzu, niepubliczna (2)
Obecność siedziby władz państwowych[73] (5)
brak
Obecność siedziby władz wojewódzkich (2)
brak

IV.B. Oferta turystyki zdrowotnej w regionie:
Oficjalne kurorty[74] (za pierwsze trzy miejscowości) (4)
brak
Sanatoria i ogólnodostępne ośrodki rehabilitacji[75] (punkty za pierwsze dwa obiekty)(2)
Geotermia Grudziądz, specjalizacja balneologia (2)

IV.C. Oferta turystyki biznesowej w regionie: [76]
Regularne[77] organizowanie imprez targowych o przynajmniej krajowym zasięgu (2)
brak
Obecność krajowych central wielkich firm[78] w regionie (za pierwsze trzy) (2)
brak
Całoroczne centra konferencyjne (za pierwszy obiekt) (3)
brak

IV.D. Oferta shoppingu w regionie:[79]
Galeria zakupów o znaczeniu regionalnym (za pierwszy obiekt) (4) za jeden następny (2)
brak
Autoryzowany punkt sprzedaży specyficznych produktów regionalnych z patentem europejskim (za pierwszy obiekt) (2)
brak
Autoryzowany punkt sprzedaży specyficznych produktów regionalnych znanych na skalę krajową (za pierwszy obiekt) (1),
brak
Deptak handlowy (za pierwszy) (2)
brak

IV.E. Zagraniczne Partnerstwa Miast i Regionów:[80]
Istnienie zagranicznych związków partnerskich regionu lub jego miejscowości (pierwsze cztery) (1)
Grudziądz - Gütersloh (Niemcy) (1)
Grudziądz - Falun (Szwecja) (1)
Grudziądz - Czerniachowsk (Rosja-obwód kaliningradzki) (1)
Grudziądz - Nanning(Chiny) (1)
Radzyń Chełmiński - Vinniki (Ukraina)(-)

Podsumowanie:
kategoria I: 257
kategoria II: 53
kategoria III: 24
kategoria IV: 8
Łącznie: 340

Tabela 1. Zestawienie punktacji dla Grudziądza i powiatu grudziądzkiego w zakresie turystyki kulturowej

Kategoria	Podkategoria	Liczba uzyskanych punktów	Maksymalna liczba punktów
I. Potencjalne cele turystyki kulturowej	**I.A Zabytki**	**126**	**473**
	I.A. a) Obiekty sakralne	35	122
	I.A. b) Zamki i pałace	9	108
	I.A. c) Inne zabytkowe obiekty architektoniczne i techniczne	54+16	140

	I.A. d) Obiekty militarne	6+5	18
	I.B. Miejsca historyczne lub znaczące	34	168
	I.B. a) Budowle historyczne i monumenty	25	102
	I.B. b) Cmentarze historyczne	7	56
	I.B. c) Budowle współczesne	0	10
	I.C. Pojedyncze dzieła sztuki	**3**	**72**
	I.D. Muzea i wystawy	**23+3**	**205**
	I.E. Eventy kulturowe	30	150
	I.F. Zakłady przemysłowe z ofertą turystyczną	2	16
	I.G. Kulturowo znacząca oferta przyrodnicza	18	53
	I.H. Szlaki kulturowe	16	106
	RAZEM za kategorię I	**257**	**1243**
II. Elementy obsługi turystycznej	II.A. Informacja turystyczna	11	17
	II.B. Infrastruktura turystyczna	26	51
	II.C. Infrastruktura komunikacyjna	16	32
	II.D. Promocja turystyczna	0	20
	RAZEM za kategorię II	**53**	**120**
III. Pozostała oferta czasu wolnego	III.A. Instytucje Kultury	4	12
	III.B. Atrakcje krajobrazowe	9	14
	III.C. Oferta sportowa, edukacyjna i rekreacyjna	11	13
	RAZEM za kategorię III	**24**	**39**
IV. Inne czynniki wspierające turystykę kulturową	IV.A. Instytucje w regionie	2	15
	IV.B. Oferta turystyki zdrowotnej	2	16
	IV.C. Oferta turystyki biznesowej	0	11
	IV.D. Oferta shoppingu	0	11
	IV.E. Zagraniczne Partnerstwa Miast i Regionów	4	4
	RAZEM za kategorię IV	**8**	**57**
SUMA (WSZYSTKIE KATEGORIE)		**340**	**1453**

III. Ocena mikroregionu z punktu widzenia turystyki kulturowej

W wyniku przeprowadzonej waloryzacji turystyczno-kulturowej Grudziądza i powiatu grudziądzkiego ustalono, że badany mikroregion w najważniejszej dla oceny kategorii (I. Potencjalne cele turystyki kulturowej) uzyskał 257 punktów, co kwalifikuje go do jednostek o **dużym potencjale** (przedział punktowy 100-250). Aktualny stan rozpoznania potencjału turystyczno-kulturowego na terenie woj. kujawsko-pomorskiego prowadzonego metodą A. Mikos von Rohrscheidt umożliwia porównanie uzyskanych rezultatów z innymi jednostkami administracyjnymi tego szczebla. I tak potencjałem wielkim (> 450 pkt. dla kategorii I) cechuje się jedynie Toruń wraz z powiatem toruńskim, potencjałem dużym (250-450 pkt.) powiaty żniński, chełmiński oraz bydgoski wraz z Bydgoszczą, potencjałem średnim (100-250 pkt.) powiat włocławski wraz z Włocławkiem, powiat świecki (dla obydwu jednostek uzyskana wartość jest bliska górnej granicy przedziału) a także powiaty nakielski, wąbrzeski, mogileński i tucholski. Jedynym jak dotąd mikroregionem o udokumentowanym badaniami małym potencjale jest powiat radziejowski, który w kategorii I uzyskał jedynie 90

pkt. Spośród wymienionych wyżej analizowany mikroregion wykazuje zdecydowanie największe podobieństwo historyczne, kulturowe i krajobrazowe z przyległym do niego od południa powiatem chełmińskim.

Atrakcyjność turystyczną Grudziądza i powiatu grudziądzki można zorientować według dwóch dominujących i tematycznie spójnych wątków. Pierwszym z nich jest dziedzictwo kulturowe związane czasami średniowiecznymi a przede wszystkim z przynależnością Grudziądza i jego otoczenia do państwa zakonu krzyżackiego, udokumentowane zabytkami architektury gotyckiej, ale również założeniami urbanistycznymi miast. W przypadku Chełmna do naszych czasów zachował się prawie nienaruszony średniowieczny układ rozplanowania miasta wraz z niemal całym obwodem murów miejskich, który w Grudziądzu nie jest już tak dobrze czytelny. Jest to oczywiście związane z ogromnymi zniszczeniami Grudziądza pod koniec II wojny światowej (około 60% zabudowy), których na szczęście ustrzegło się Chełmno. Jednak decydujące znaczenie miała zróżnicowana dynamika rozwoju gospodarczego obydwu miast w czasach nowożytnych i współczesnych. O ile długotrwała stagnacja gospodarcza Chełmna pozwoliła na przetrwanie pierwotnych założeń urbanistycznych, to ekspansja przestrzenna rozwijającego się Grudziądza w dużej mierze odbywała się właśnie kosztem tych elementów, które dziś postrzegamy za najbardziej atrakcyjne dla turystyki kulturowej. Bezdyskusyjnie największym atutem Grudziądza jest unikalny w skali kraju zespół spichlerzy, tworzących malowniczą i powszechnie rozpoznawalną panoramę miasta od strony Wisły. W kwestii formalnej należy zwrócić uwagę, że mimo iż ich geneza sięga czasów średniowiecznych (pierwszy wzniesiono w połowie XIV wieku) obiekty, które dziś możemy podziwiać są znacznie młodsze (najstarszy pochodzi z XVI w.). Są to jednak okazałe budowle murowane z cegły o charakterystycznych okazałych przyporach, tak więc bez problemu wizualnie wpisują się w pejzaż miasta o gotyckich korzeniach. Znaczenie tego dziedzictwa zostało oficjalnie potwierdzone w 2017 roku poprzez wpis na Listę Pomników Historii, co poskutkowało przydzieleniem w formularzu waloryzacyjnym dodatkowych punktów za tą atrakcję. Mury miejskie w Grudziądzu zachowały się we fragmentach, chociaż nawet ich pozostałości robią duże wrażenie. W ich skład wchodzi odbudowana po zniszczeniach wojennych Brama Wodna, charakterystyczny obiekt architektoniczny Grudziądza oraz most ceglany na Trynce, często przedstawiany jako najstarsza zachowana taka konstrukcja w Polsce. Na terenach dzisiejszego powiatu grudziądzkiego krzyżacy wznieśli cztery zamki. Dziś wszystkie z nich znajdują się w ruinie. Zdecydowanie najlepiej zachowany i zagospodarowany turystycznie (z tego powodu i najwyżej punktowany) jest zamek w Radzyniu Chełmińskim. Dość korzystnie przedstawia się sytuacja reliktów zamku w Grudziądzu, co jest związane z jego położeniem tuż przy grudziądzkiej starówce, rekonstrukcją wieży "Klimek" oraz ostatnio przeprowadzonymi pracami zabezpieczającymi i porządkowymi. Tymczasem ruiny zamku w Rogóźnie są praktycznie dla turystów niedostępne, natomiast pozostałości zamku w Pokrzywnie w obecnym stanie w ogóle nie powinny być dostępne ze względów bezpieczeństwa. Tak więc z ponadprzeciętnej koncentracji średniowiecznych warowni w efekcie niewiele konkretnie wynika dla oceny potencjału turystycznego mikroregionu. W arkuszu waloryzacyjnym uwzględniono średniowieczne świątynie, przede wszystkim grudziądzką farę oraz kościół pw. św. Anny w Radzyniu Chełmińskim, jako budowle najbardziej monumentalne i znaczące. Stosunkowo liczne na terenie powiatu są gotyckie kościoły wiejskie, typowe dla ziemi chełmińskiej. Nie są to jednak obiekty jakoś specjalnie wyróżniające się na tym szerszym tle, tym bardziej, że większość z nich na przestrzeni wieków podlegała istotnym przebudowom. Za najciekawszy z nich uznano kościół we wsi Okonin, ze względu na zdobiące jego wnętrze malowidła z końca XIV w., co stanowi rzadkość w tego typu obiektach. Zabytki Grudziądza znajdują się na Europejskim Szlaku

Gotyku Ceglanego, zaliczonego materialnych lub realnych szlaków kulturowych o znaczeniu do międzynarodowym.

Drugą grupę atrakcji turystycznych najbardziej tematycznie powiązanych ze sobą na terenie ocenianego mikroregionu stanowią obiekty militarne. Znacznie rozbudowany na terenie miasta i okolicznych miejscowości system fortów, głównie z XIX wieku, tworzy Twierdzę Grudziądz, której zadaniem była osłona miasta i strategicznego mostu na Wiśle na wypadek działań wojsk rosyjskich. Tego typu atrakcje uwzględnione są w pkt. I.A. d) formularza waloryzacyjnego gdzie najwyżej punktowane są zespoły forteczne o bardzo dużym znaczeniu militarnym, zachowany w znacznej części i dostępne dla turystów. Niewątpliwie w przypadku Twierdzy Grudziądz mamy do czynienia z bardzo dużym zespołem, fortecznym zachowanym w znacznej części. Twierdza Grudziądz odegrała najważniejszą rolę w roku 1807, kiedy oparła się wojskom napoleońskim, jako jedna z niewielu fortyfikacji w Prusach. Co prawda samo oblężenie przebiegało w sposób mało efektowny, ponieważ oblegający nastawiali się raczej na dobrowolne poddanie się odciętej załogi. Tym niemniej można uznać, że znaczenie twierdzy okazało się wówczas znaczne, angażując spore siły francuskie i polskie w tej części Królestwa Prus. Ponownie twierdza odegrała większą rolę podczas zdobywania miasta przez Armię Czerwoną w 1945 roku. Decydująca jednak dla oceny aktualnego potencjału tej atrakcji okazała się jej dostępność dla turystów. W zastosowanej metodzie waloryzacji obiekt dostępny to taki, w którym może odbyć się zwiedzanie w podanych godzinach bez specjalnego zapowiadania i rezerwacji dla turystów indywidualnych, przy czym dopuszcza się ewentualną konieczność rezerwacji dla grup turystycznych. Przyjęto, że spośród fortyfikacji wchodzących w skład twierdzy Grudziądz kryteria te spełnia jedynie Fort Wielka Księża Góra, który można zwiedzać w sezonie turystycznym niemal codziennie w wyznaczonych godzinach, zarówno indywidualnie, jak też grupowo. Niżej oceniono znaczenie skądinąd bardziej rozpoznawalnej Cytadeli w Grudziądzu, której zwiedzanie możliwe jest z reguły po uprzedniej rezerwacji (do dziś jest to obiekt wojskowy), za wyjątkiem sobót od maja do września i wybranych świąt państwowych (tzw. Dni Otwarte Cytadeli) kiedy nie jest to wymagane. Elementem stałej trasy jest przejście chodnikiem komunikacyjnym z Bastionu III na majdan, który można by zaliczyć do wysoko punktowanej kategorii "Podziemne trasy turystyczne stale dostępne na terenie regionu", gdyby nie właśnie bardzo ograniczona dostępność całego kompleksu. Dodatkowo w kategorii "Pojedyncze obiekty forteczne częściowo dostępne, ruiny" uwzględniono Dzieło Rogowe Cytadeli Grudziądz, jako przykład elementu twierdzy, który co prawda nie został niezagospodarowany turystycznie, ale może być przez cały czas eksplorowany na własną rękę, przy zachowaniu rozsądku i ogólnych zasad bezpieczeństwa. Na podobnej zasadzie może odbywać się zwiedzanie polskich schronów Linii Osy z 1939 roku. Zabytki militarne Grudziądza znajdują się na trasie wirtualnego szlaku Szlakiem Fortyfikacji Dolnej Wisły.

Większość pozostałych zasobów turystycznych Grudziądza i powiatu grudziądzkiego ma znaczenie co najwyżej regionalne a często jedynie lokalne. Szczególne miejsce wśród nich należy do historycznych budynków poklasztornych w Grudziądzu, pojezuicki (poza kościołem pw. św. Franciszka Ksawerego użytkowany jako ratusz miejski) oraz pobernardyński (poza kościołem pw. św. Ducha użytkowany jako muzeum). W tym drugim przypadku w skład zespołu wchodzi tzw. Pałac Opatek, stosunkowo niewielki budynek, ale o wyjątkowo zdobnej fasadzie. Trzeci zabytkowy zespół poklasztorny reformatów stanowi nie tyle atrakcję turystyczną co pewną ciekawostkę - od początku XIX wieku mieści się tam zakład karny. Jedynym funkcjonującym klasztorem na terenie mikroregionu jest klasztor oo. kapucynów w Rywałdzie. Znajduje się w nim Sanktuarium Matki Boskiej Rywałdzkiej, jedno z trzech na analizowanym terenie sanktuariów diecezjalnych. Można przyjąć, że rozpoznawalność tego obiektu wykracza poza granice regionu, ze względu na jego

powiązanie z biografią prymasa kardynała Stefana Wyszyńskiego (jedno z miejsc jego internowania) oraz popularność sanktuarium wśród polskich Romów. Z pozostałych obiektów architektury wyszczególniono przydzielając im należną do rangi liczbę punktów m.in.: dawny Żydowski Zakład dla Sierot fundacji K. Lachmana w Grudziądzu - ciekawy i dostępny przykład architektury judaistycznej, dawną niemiecką lożę masońską w Grudziądzu, budynek Biblioteki Miejskiej w Grudziądzu, będący pierwszą siedzibą Pomorskiej Szkoły Sztuk Pięknych w okresie międzywojennym. Na terenie Grudziądza występuje szereg okazałych i reprezentacyjnych budynków neogotyckich, najczęściej pełniących funkcje oświatowe i sakralne. Z pewnością ich obecność przyczynia się do urozmaicenia przestrzeni miejskiej a ze względu na zastosowanie i wyeksponowanie budulca, nawiązuje do wzniesionych z cegły zabytków średniowiecznych. A jednak w formularzu waloryzacyjnym uwzględniono jedynie kilka z nich, ponieważ obiektywnie rzecz biorąc nie stanowią one wyjątkowych przykładów realizacji dokonanych w stylach historyzujących. Przykładem takich obiektów jest kościół pw. św. Jana w Grudziądzu, ale wyróżniony ze względu na to, że jest to czynna świątynia innych wyznań niż rzymskokatolickie.

Istotną dla końcowego wyniku waloryzacji ma kategoria "Miejsca historyczne lub znaczące" (I.B), w której walory o znaczeniu międzynarodowym i krajowym cenione są zdecydowanie wyżej niż regionalne i lokalne. W dziejach Grudziądza odnotowano wiele wizyt ważnych osobistości -władców Polski, np. Kazimierza Jagiellończyka, Zygmunt III Wazy, Jana III Sobieskiego i Władysława IV, władców innych krajów, np. Karola Gustawa X, Piotra I Wielkiego, Fryderyka II Wielkiego i Fryderyka Wilhelma III, polityków np. Józefa Piłsudskiego, Wincentego Witosa, Gabriela Narutowicza, Ignacego Mościckiego i Wojciecha Korfantego, przedstawicieli świata kultury, np. Juliana Ursyna Niemcewicza, Władysława Reymonta, Stefana Żeromskiego, Juliusza Osterwy, Marii Dąbrowskiej czy Czesława Niemena i wielu innych. A jednak wydarzenie, które nie przyniosło jakiś bardziej trwałych i wymiernych skutków oraz którego nie da się wykorzystać w tworzeniu oferty turystycznej w sporządzonym zestawieniu nie mogło być uwzględniane. Z wydarzeń o znaczeniu międzynarodowym wyróżniono wizytę Mikołaja Kopernika, który w 1522 roku w Grudziądzu na wziął udział w Sejmiku Generalnym Prus Królewskich. Postać słynnego astronoma jest dość wyraźnie eksponowana w ofercie turystycznej miasta, które znajduje się zresztą na trasie Szlaku Kopernikowskiego. Tematycznie nawiązuje do niej Planetarium i Obserwatorium Astronomiczne im. Mikołaja Kopernika w Grudziądzu, jedno z pierwszych tego typu w Polsce, w formularzu waloryzacyjnym zakwalifikowane jako samodzielne prezentacje multimedialne. Uwzględniono w nim również postać biskupa Prus Chrystiana z Oliwy, aczkolwiek warunkowo, ponieważ konkretne miejsca związane z jego działalnością w mikroregionie są bliżej nieokreślone. W 1422 roku w miejscowości Mełno został podpisany tzw. pokój mełneński pomiędzy Królestwem Polski, Wielkim Księstwem Litewskim
a zakonem krzyżackim. Jak dotąd jednak fakt ten upamiętnia niewielki okolicznościowy obelisk. Spośród osób o krajowym znaczeniu najbardziej nośną pod względem kulturowym wydaje się postać poety-kaskadera Ryszarda Milczewskiego-Bruno, urodzonego w Grudziądzu i związanego z nim przez całe życie, często odwiedzanego przez swojego przyjaciela Edwarda Stachurę. Pod Grudziądzem w miejscowości Dusocin urodził się znany chirurg Ludwik Rydygier. Do dziś zachowały się pozostałości domu rodzinnego lekarza znajdujący się na wytyczonym niedawno poświęconym mu szlaku biograficznym. Należy jednak w tym miejscu zwrócić uwagę, że postać Ludwika Rydygiera i jego dokonań w zakresie medycyny jest już eksponowana w muzeum w Chełmnie, w ramach stałej wystawy tematycznej.

Jedyną na terenie mikroregionu placówką wpisaną do Państwowego Rejestru Muzeów, jest Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi w Grudziądzu, którego początki sięgają II

poł. XIX wieku. Spośród wystaw stałych wyróżniono Galerię Współczesnego Malarstwa Pomorskiego znajdującą się w gmachu głównym muzeum oraz Centrum Wyszkolenia Kawalerii w Grudziądzu zlokalizowaną w Pałacu Opatek, jako przedsięwzięcia o potencjalnie ponadregionalnym oddziaływaniu. W pierwszym przypadku uczyniono to warunkowo, ponieważ w trakcie wizji lokalnej w muzeum okazało się, że wystawa stała została zastąpiona przez wystawę czasową wielkoformatowych prac prof. Anny Wysockiej z UMK w Toruniu, podsumowujących dwudziestolecie jej aktywności artystycznej. W ostatnim czasie na wykazie muzeów prowadzonym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego znalazło się Muzeum Fort Wielka Księża Góra organizowane przez Stowarzyszenie Fort Wielka Księża Góra. Udostępniony do zwiedzania jest tu zalążek przyszłej ekspozycji w postaci Izby Pamięci Pomordowanych na Księżej Górze w latach 1939-1945. W formularzu waloryzacyjnym placówkę zaliczono tą atrakcję do kategorii "Inne muzea typu skansenowskiego", ale bez przydziału punktów ze względu na aktualny status placówki, która znajduje się w fazie organizacji.

Na końcową ocenę potencjału turystyczno-kulturowego duży wpływ mają wydarzenia kulturowe, zarówno kultury wysokiej jak i masowej (I.E). Brana pod uwagę jest ich liczba w ciągu roku, regularność w organizowaniu, ale przede wszystkim ich ranga (międzynarodowa, krajowa lub regionalna). Biorąc pod uwagę wielkość zaludnienia Grudziądza kalendarz imprez kulturowych jest raczej ubogi w atrakcje, które mogą przyciągnąć uwagę turystów. Są one raczej adresowane do samych mieszkańców. W arkuszu waloryzacyjnym uwzględniono w kategorii regularnych imprez kultury wysokiej o znaczeniu regionalnym festiwal "Grudziądzka Wiosna Teatralna" (chociaż tegoroczna edycja może okazać się popularniejsza wśród szerszej publiczności ze względu spektakle z udziałem takich aktorów jak Adam Ferency, Andrzej Seweryn, Krystyna Janda, Stanisława Celińska i Ewa Błaszczyk) i "Festiwal Muzyki Dawnej im. Piotra z Grudziądza". Za regularną imprezę kultury masowej o znaczeniu regionalnym uznano "Fado Festiwal", imprezę nawiązującą swoją tematyką do kultury Portugalii. Natomiast nie przydzielono żądnych punktów za "Festiwal Przypalanka", ponieważ wydarzenie to zostało zainaugurowane dopiero w 2019 roku. Odrębną grupę eventów kulturowych stanowią według przyjętej metodyki regularne inscenizacje historyczne lub militarne o znaczeniu regionalnym. Uwzględniono tu imprezy o znaczeniu regionalnym, takie jak "Spotkanie Kawalerzystów II RP" tematycznie silnie powiązane z dawnym Centrum Wyszkolenia Kawalerii w Grudziądzu oraz "Zlot Militarny - Fort Wielka Księża Góra", którego VI już edycja odbyła się w październiku 2019 roku. W tym kontekście doceniono również istnienie w mikroregionie grup inscenizacji historycznej, choć być może nieco na wyrost, ponieważ za regularną ich działalność uważać się powinno zorganizowanie lub udział w przynajmniej dwóch pokazach w ciągu roku na terenie własnego regionu.

Bardzo słabo zaznaczona na terenie rozpatrywanego obszaru przedstawia się oferta turystyczna w obrębie funkcjonujących zakładów przemysłowych (I.F), chociaż trzeba przyznać, że nawet gdyby było inaczej, jej znaczenie dla końcowego wyniku oceny jest niezbyt duże. Praktycznie sprowadza się ona do nieregularnie udostępnianej zwiedzającym zabytkowej oczyszczalni ścieków przez Miejskie Wodociągi i Oczyszczalnia Sp. z o.o. w Grudziądzu.

Powiat grudziądzki w znacznej części obejmuje swoim zasięgiem obszary atrakcyjne pod względem krajobrazowym. w szczególności dotyczy to doliny dolnej Wisły, doliny uchodzącej do niej Osy, jak również ciekawszych pod względem młodoglacjalnej rzeźby fragmentów Pojezierza Chełmińskiego. A jednak kulturowo znacząca oferta przyrodnicza związana z tymi zasobami nie jest zbyt bogata i różnorodna. Dopiero w 2018 roku na terenie powiatu stworzony został Park Krajobrazowy Góry Łosiowe jako element wchodzący w skład Zespół Parków Krajobrazowych nad Dolną Wisłą z siedzibą dyrekcji w Świeciu.

Ostatnią pozycję w formularzu waloryzacyjnym w części odnoszącej się do potencjalnych celów turystyki kulturowej stanowi zestawienie szlaków kulturowych z uwzględnieniem ich rangi. Niestety poza wymienionymi wcześniej istniejące trasy turystyczne (głównie piesze i rowerowe) w niewystarczający sposób spełniają wymagania stawiane szlakom turystyczno-kulturowym rozumianym jako szlaki tematyczne, posiadające jako swój punkt ogniskujący walor kulturowy lub element dziedzictwa kulturowego, w przypadku których kluczową rolę odgrywają w nim atrakcje o charakterze kulturowym.

IV. Postulaty dotyczące rozwijania turystyki kulturowej

Na podstawie uzyskanych wyników badań, a także w oparciu o zaprezentowane wyżej wnioski sformułowano postulaty, które należy traktować jako głos w dyskusji dotyczącej obecnego i oczekiwanego znaczenia mikroregionu jako destynacji turystyki kulturowej o ponadregionalnym zasięgu oddziaływania. Co prawda znalazł się on w stosunkowo nielicznej w woj. kujawsko-pomorskim grupie jednostek o dużym potencjale turystyczno-kulturowym, warto jednak rozważyć podjęcie działań mających na celu umocnienie jego pozycji w tej kategorii. Na końcowej ocenie mikroregionu najbardziej zaważyła spora liczba zabytków materialnych. Jest to sytuacja korzystna, ponieważ są to obiekty podlegające instytucjonalnej ochronie, co sprzyja zachowaniu w dłuższej perspektywie czasu tych walorów, choć oczywiście nie przesądza o nim. Jednak warunkiem niezbędnym dla zdyskontowania w pełni tych atutów jest ich odpowiednie do oczekiwań udostępnienie turystom. W przypadku jednej z największych atrakcji regionu, Cytadeli Grudziądz mamy do czynienia z bardzo ograniczoną dostępnością wynikającą głównie z faktu, iż stanowi ona nadal obiekt wojskowy. Dla turystów indywidualnych jest on praktycznie dostępny jedynie w soboty o jednej godzinie. Wyjątkiem jest tu raptem kilka świąt państwowych. Mało prawdopodobne, aby turyści samodzielnie lub w niewielkich grupach byli skłonni ponosić relatywnie wysokie koszty wynajęcia przewodnika (opłata wielokrotnie wyższa niż bilet wstępu) oraz dostosowywali się do uciążliwej procedury wydania zgody na zwiedzanie. Być może dotyczyć to może zagorzałych pasjonatów turystyki militarnej, ale z pewnością zniechęca osoby, które chciałyby po prostu zwiedzić to co szczególnie w regionie jest promowane. Na te właśnie mankamenty bardzo często zwracają uwagę w swoich opiniach na forach internetowych uczestnicy wycieczek po cytadeli, generalnie jednak potwierdzając znaczną atrakcyjność obiektu i profesjonalizm usług przewodnickich. Warto jednocześnie zwrócić uwagę jak istotny odsetek komentarzy pochodzi od osób, które bazując jedynie na oznakowaniu z informacją o tej atrakcji umieszczonym przy ważniejszych drogach w rejonie Grudziądza, pojawiło się tam w innym terminie niż o godz. 11.00 w sobotę. Innym zgłaszanym przez zwiedzających problemem jest brak elastyczności w programie zwiedzania. W ramach skierowanej do niego oferty dostępna jest jedna podstawowa trasa zwiedzania. Oznacza to, że mimo iż "Cytadela Grudziądz jest jedną z największych fortyfikacji tego typu w Europie" ktoś kto ją już raz zwiedził raczej nie będzie tu wracał. Oczywiście na potrzeby ruchu turystycznego zostały również opracowane trasy autorskie wykraczające poza utarty schemat, ale są one skierowane do grup turystycznych, co wynika ze wspomnianych już kosztów dodatkowych kosztów za usługi przewodnika. Być może warto podjąć negocjacje pomiędzy władzami miasta a dowództwem jednostki stacjonującej w cytadeli. Skoro gospodarz obiektu uznał już wcześniej, że warto przybliżyć jego historię społeczeństwu, być może będzie również skłonny do rozwijania i unowocześnienia obecnej oferty turystycznej.

Na chwilę obecną historię Twierdzy Grudziądz łatwiej dla siebie odkrywać zwiedzając Fort Wielka Księża Góra, a więc obiekt prywatny, z roku na rok coraz lepiej przystosowany do specyfiki i wymagań ruchu turystycznego. Fakt ten powinni wziąć pod uwagę jego

gospodarze dążący do stworzenia tutaj certyfikowanej placówki muzealnej. Przy planowaniu ekspozycji warto tematycznie wyjść nie tylko poza ten jeden fort, uwzględniając całą Twierdzę Grudziądz, ale być może stworzyć miejsce integrujące wszystkie fortyfikacje wchodzące w skład Linii Dolnej Wisły. Centralne położenie Grudziądza w jej strefie wydaje się być okolicznością wystarczająco uzasadniającą taką decyzję.

O tym, że przekazywanie przez samorządy obiektów zabytkowych w ręce prywatne nie zawsze przynosi oczekiwane skutki, najlepiej można się przekonać eksplorując pozostałości zamków krzyżackich w Rogóźnie i Pokrzywnie. Pierwszy z nich, położony przy ważnej drodze dojazdowej do Grudziądza, mógłby stać się autentyczną atrakcją gdyby tylko zorganizowano w jego pobliżu niewielki parking i wytyczono trasę spacerową dochodzącą do zamku. Drugi wymagałby przede wszystkim zabezpieczenia bo jego stan techniczny zagraża życiu i zdrowiu ludzi. Cóż z tego skoro wraz ze zmianą właściciela zarząd powiatu związał sobie ręce, pozbawiając się praktycznie jakiekolwiek wpływu na przyszłe losy obydwu zabytków. W tym przypadku również niezbędne wydaje się podjęcie negocjacji, co zawsze jest lepsze niż bezczynność.

Dbałość o stan techniczny i estetykę zabytków powinna stanowić priorytet w przypadku tak kluczowej dla regionu atrakcji turystycznej jaką jest zespół nadwiślańskich spichlerzy. Obecnie jedynie część z nich stanowi własność miasta (użytkowane przez muzeum), pozostałe pełnią funkcje mieszkalne i magazynowe. Pod koniec roku Urząd Marszałkowski Woj. Kujawsko-Pomorskiego zarezerwował 9 mln złotych na rewitalizację jednego ze spichlerzy. Według wstępnej koncepcji ma tu powstać placówka muzealna prezentująca historię handlu wiślanego w którym to Grudziądz przez wieki miał swój duży udział. Niewątpliwie pozyskanie tak dużej kwoty należy uznać za sukces władz miasta, wyznaczający dalszy kierunek działań. Tutaj jednak dotykamy bardzo drażliwej kwestii jaką jest zdolność miejscowego samorządu do finansowania lub wspierania inwestycji i przedsięwzięć w zakresie turystyki z własnych środków, co w wielu innych regionach stanowi normę. A jest ona niestety aktualnie niewielka ze względu na olbrzymie koszty ponoszone na cele edukacyjne, społeczne i opiekę zdrowotną. O skali problemu wiele mówi fakt, iż podjęto decyzję o wstrzymaniu do odwołania finansowania jakichkolwiek działań związanych z promocją miasta, czego efekty są zresztą wyraźnie czytelne w formularzu waloryzacyjnym. Mimo wszystko tego typu decyzje należy uznać za krótkowzroczne. Generalnie na terenie kraju mamy w ostatnich latach do czynienia ze wzrostem dynamiki w ruchu turystycznym a w związku z tym coraz większymi dochodami samorządów i przedsiębiorców bezpośrednio lub pośrednio wynikającymi z jego obsługi. Jednocześnie na rynku usług turystycznych coraz bardziej zaznacza się konkurencja pomiędzy poszczególnymi regionami i miastami. W coraz mniejszym stopniu istotne jest jakie konkretnie zabytki zachowały się na danym terenie a raczej to w jak bardzo kreatywny sposób fakt ten udało się wykorzystać przy tworzeniu produktu turystycznego. Należy więc sobie uczciwie zadać pytanie czy Grudziądz i jego okolice to na pewno destynacja na tyle silna, żeby można było pozwolić sobie na wyłączenie się z tego wyraźnie zarysowanego trendu.

Dziedziną w której analizowany mikroregion uzyskał słabą ocenę, a która w sumie nie generuje aż tak dużych kosztów jest organizacja szlaków kulturowych w regionie lub w poszczególnych jego miejscowościach. Co ciekawe nie dotyczy to materialnych i realnych szlaków turystycznych, ale nawet wirtualnych tras podporządkowanych konkretnemu tematowi wiążącemu poszczególne atrakcje występujące w mieście czy w regionie. To kolejny przejaw trudnego do zrozumienia podążania w regionie w poprzek ogólnemu trendowi we wiodących destynacjach turystycznych w Polsce. To one w znacznym stopniu przyczyniają się do wzbogacenia i zróżnicowania oferty turystycznej, zaprezentowania miejscowych zasobów z innej niż dotąd, mniej sztampowej perspektywy, powiązania walorów materialnych z niematerialnymi (np. z legendami miejskimi) itp. Sytuacja ta jest

o tyle nietypowa, że na terenie Grudziądza funkcjonuje od kilku dekad Koło Przewodników PTTK skupiające kilkadziesiąt osób. I znowu należy zadać sobie pytanie czy Grudziądz i powiat grudziądzki mają na tyle dużą w kraju i poza jego granicami rozpoznawalność, aby oczekiwać, że turysta zada sobie trud dociekania dlaczego warto tutaj przyjechać czy też z przygotowaną, przemyślaną i atrakcyjną ofertą po prostu należy wyjść do potencjalnego klienta?

V. Grudziądz i powiat grudziądzki jako destynacja turystyki kulturowej

Biorąc pod uwagę wyniki przeprowadzonej waloryzacji, będącej jednocześnie próbą usystematyzowania zasobów kulturowo-turystycznych Grudziądza i powiatu grudziądzkiego stwierdzono, że na chwile obecną mikroregion ten może i powinien stanowić samodzielny cel turystyki kulturowej w dziedzinie turystyki dziedzictwa kulturowego oraz turystyki militarnej.

Turystyka dziedzictwa kulturowego

Już samo umieszczenie zespołu zabytkowych spichlerzy w Grudziądzu wraz z panoramą od strony Wisły na liście Pomników Historii świadczy o ponadprzeciętnym znaczeniu tego miasta dla krajowego dziedzictwa kulturowego. Rozciągający się na szerokość całego starego miasta zespół, jest ważnym materialnym świadectwem historii tego ośrodka oraz podkreśla znaczenia portu grudziądzkiego dla handlu na szlaku wiślanym w średniowieczu i okresie nowożytnym. Posadowienie spichlerzy na stromej skarpie wiślanej i jego skomponowanie z otoczeniem przyczyniło się do znakomitego wyeksponowania w krajobrazie doliny dolnej Wisły, dzięki czemu założenie wyróżnia wyjątkowo malownicza i unikatowa panorama. Grudziądz to jedno z nie tak licznych przecież miast Polski Północnej gdzie autentycznie czytelny jest do dziś pierwotny średniowieczny układ urbanistyczny. Dotyczy to nie tylko układu ulic i kształtu działek do których zawiązuje obecna zabudowa. W Grudziądzu zachowały się również pozostałości okazałych murów miejskich. W przeciwieństwie jednak do pobliskiego Chełmna Grudziądz to miasto, którego najbardziej dynamiczny rozwój przestrzenny i urbanistyczny dokonał się w czasach nowożytnych i współczesnych. Dlatego też mamy tu do czynienia z koegzystencją architektury gotyckiej, barokowej, neogotyckiej i eklektycznej. Dla szczególnie zainteresowanych polityczną, militarną i gospodarczą historią Zakonu Krzyżackiego oraz dziejami zmagań krzyżacko-polskich Grudziądz i należąca do powiatu grudziądzkiego część ziemi chełmińskiej to pozycja obowiązkowa. Pozostałości czterech zamków i licznych grodzisk, średniowieczny układ urbanistyczny Radzynia Chełmińskiego, sporo gotyckich kościołów wiejskich oraz kilka ważnych miejsc związanych z ważnymi wydarzeniami (np. Mełno, Radzyń Chełmiński) stanowią dopełnienie zasobów kulturowych o tej tematyce. Do dziejów miasta i jego bezpośredniego otoczenia w dużej mierze odwołuje się oferta miejscowego muzeum, gdzie ważną rolę w propagowaniu wiedzy o regionie odgrywają stałe wystawy, archeologiczna i historyczna. pozwalają one uporządkować i usystematyzować wiedzę o zwiedzanym regionie. Zachowane elementy dziedzictwa kulturowego mogą być również celem przyjazdów o charakterze sentymentalnym potomków ludności niemieckiej, żydowskiej i olenderskiej od pokoleń związanych z ziemią grudziądzką, którzy z przyczyn politycznych musieli opuścić swoje rodzinne strony. Do tak motywowanych turystów należałoby również zaliczyć potomków osób, którzy w różnych okresach czasu odbywali w Grudziądzu służbę wojskową.

Turystyka militarna

Analizowany mikroregion region ma odpowiednie warunki do tego aby w przyszłości stać się jedną z ważniejszych w Polsce destynacji dla turystyki militarnej. Głównym jego

atutem jest rozległy kompleks Twierdzy Grudziądz będący częścią pruskich fortyfikacji tzw. Linii Dolnej Wisły, występujących od Torunia, przez Chełmno, Grudziądz i Malbork. Ich głównym zadaniem strategicznym była ochrona przepraw mostowych na dolnej Wiśle na wypadek ataku wojsk rosyjskich. To co wyróżnia na korzyść grudziądzkie fortyfikacje od ich chełmińskiego odpowiednika to przede wszystkim położenie najważniejszych obiektów w obrębie miasta lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie oraz przynajmniej częściowe ich przystosowanie do ruchu turystycznego. Kluczową rolę odgrywają tutaj dwa obiekty: Cytadela Grudziądz oraz Fort Wielka Księża Góra. Pierwszy z nich pozostaje nadal obiektem wojskowym a jednak jest on częściowo udostępniony do zwiedzania za pośrednictwem Wojskowego Stowarzyszenia Kulturalno-Edukacyjnego "Rawelin". Fort Wielka Księża Góra jest zdecydowanie bardziej dostępny, także dla turystów indywidualnych, zaś jego gospodarz, Stowarzyszenie Fort Wielka Księża Góra, od pewnego czasu czyni starania aby obiekt forteczny stał się w przyszłości pełnoprawną placówką muzealną. Twierdza Grudziądz powstawała etapami począwszy od końca XVIII wieku aż do początków wieku XX. Niejako jej uzupełnieniem są polskie schrony bojowe z 1939 roku położone na północ od Grudziądza w ramach tzw. Linii Osy. W efekcie więc na stosunkowo małej powierzchni mamy możliwość zapoznania się z wieloma różnymi rozwiązaniami inżynieryjnymi stosowanymi na przestrzeni ponad stulecia w budownictwie militarnym. Dotyczy to również architektury fortyfikacyjnej z tamtego okresu. Część z nich można uznać za unikalne, przynajmniej na skalę krajową. Twierdzę Grudziądz od pozostałych fortyfikacji Linii Dolnej Wisły odróżnia także to, że odegrała autentyczną rolę w konfliktach zbrojnych, w trakcie wojen napoleońskich oraz w czasie II wojny światowej. Pomimo tego obiekty wchodzące w jej skład zachowały się w dość dobrym stanie. Co roku w Forcie wielka Księżą Góra odbywa się Zlot Militarny w trakcie którego prezentowany jest rozmaity sprzęt wojskowy oraz biorą udział grupy rekonstrukcyjne i miłośnicy historii wojskowości. Na podkreślenie zasługuje fakt iż dzięki wytrwałej i drobiazgowej pracy pasjonatów powstało szereg wydawnictw poświęconych Twierdzy Grudziądz zarówno dzieł monograficznych, przewodników jak i map, co daje bardzo mocne podstawy merytoryczne zarówno dla organizatorów turystyki jak i uczestników.

Grudziądz to miasto o tradycjach garnizonowych sięgających końca XVIII wieku. Grudziądzki garnizon zajmowany był kolejno przez instytucje i jednostki Armii Cesarstwa Niemieckiego, Armii Wielkopolskiej, Wojska Polskiego II RP, Wehrmachtu, Ludowego Wojska Polskiego a po 1989 roku Sił Zbrojnych RP. Stacjonowała tutaj piechota, ale również artylerzyści, kawaleria, lotnicy i żandarmeria wojskowa. Szczególne znaczenie miało funkcjonujące w latach 1928-1939 Centrum Wyszkolenia Kawalerii w Grudziądzu, w którym promocję oficerską uzyskało ponad 1000 podporuczników. Z jednostką związani byli Tadeusz Komorowski "Bór", Henryk Dobrzański "Hubal", Zygmunt Szendzielarz "Łupaszko" i wielu innych wojskowych, którzy na trwałe zapisali się na kartach historii Polski. Dzieje jednostki oraz jej tradycje prezentuje Muzeum w Grudziądzu w ramach wystawy stałej zlokalizowanej w Pałacu Opatek. Oprócz eksponatów w postaci autentycznych dokumentów, fotografii, uzbrojenia i wyposażenia wykorzystano tu multimedialne techniki przekazu. Pamięć
o Centrum Wyszkolenia Kawalerii w Grudziądzu kultywowana jest również poprzez organizowane w mieście co roku "Spotkanie Kawalerzystów II RP". Tak długotrwała koegzystencja miasta i garnizonu pozostawiła wiele materialnych i niematerialnych śladów, począwszy od obiektów architektonicznych i rozplanowania przyległych do niego dzielnic, przez udział wojskowych w życiu społecznym i kulturalnym Grudziądza, po mentalność mieszkańców, którym od pokoleń towarzyszy wojsko i jego codzienna egzystencja. Z pewnością można je turystycznie zagospodarować lub też odkryć na własną rękę podczas pobytu w Grudziądzu.

Turystyka religijna

Turystyka religijna w regionie ma warunki rozwoju w dwóch kierunkach: turystyki pielgrzymkowej i turystyki religijno-poznawczej. Turystyka pątnicza dotyczyć może występujących tu trzech maryjnych sanktuariów diecezjalnych, z których największy zasięg oddziaływania wydaje się mieć Sanktuarium Matki Bożej Pocieszycielki Strapionych w Rywałdzie w zespole klasztornym oo. kapucynów. Rangę sanktuarium podkreśla fakt, iż jest ono szczególnie popularne wśród polskich Romów. W 2008 roku wzniesiono tu Kaplicę Romów z drewnianymi figurami przedstawiającymi Matkę Boską Rywałdzką oraz bł. Zefiryna Gimeneza Mallę, Męczennika Cygana z Hiszpanii. Klasztor w istotny sposób związany jest z biografią Prymasa Tysiąclecia, kardynała Stefana Wyszyńskiego, który był tu internowany. Świadectwem jego pobytu jest cela w której został osadzony, z zachowanymi własnoręcznie narysowanymi ołówkiem na ścianach stacjami Męki Pańskiej. Poza Rywałdem sanktuaria znajdują się w Grudziądzu (Sanktuarium Matki Bożej Łaskawej) oraz w Mokrem koło Grudziądza (Sanktuarium Matki Bożej Mokrzańskiej). Celem turystyki religijno-poznawczej mogą być liczne na terenie regionu świątynie rzymskokatolickie, tym bardziej, że wiele z nich stanowi obiekty interesujące pod względem historycznym i architektonicznym. Dotyczy to również zespołów poklasztornych w Grudziądzu, dokumentujących ważne etapy w dziejach funkcjonujących do dziś na terenie kraju zakonów jezuitów i bernardynów, ale również reformatów. Pewien potencjał wreszcie ma postać misjonarza i biskupa Chrystiana działającego na tym terenie w czasach chrześcijańskich krucjat skierowanych przeciwko Prusom.

Bibliografia:

Anszperger A., Radkiewicz A. (red) 2016, Badania ruchu turystycznego w Województwie Kujawsko-Pomorskim w latach 2009-2010, UMK, Kujawsko-Pomorska Organizacja Turystyczna

Brudniewicz M, Czepek M. (red) 2013, Grudziądz. Przewodnik na weekend, MOSiR, Grudziądz

Franczak J., Grabowski W., Nowiński P., Żebrowski M. 2010, Twierdza Grudziądz, Wydawnictwo Kalamarski, Grudziądz

Grabowski W., Kowalski T., Nowiński P., Żebrowski M. 2014, Twierdza Grudziądz. Przewodnik, Seria: Fortyfikacje Pomorza Nadwiślańskiego, SGK – Tomasz Kowalski, Grudziądz

Grabowski W. 2016, Cytadela w Grudziądzu 1776-2016. 240. rocznica rozpoczęcia budowy, MOSiRW, Grudziądz

Kalisz M., Szopowska D. 2015, Ogarnij Miasto Grudziądz. Miejski Przewodnik Subiektywny, Wydawnictwo Ogarnij Miasto

Mikos v. Rohrscheidt A. 2008, Turystyka Kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy, Gniezno

Mikos v. Rohrscheidt A. 2008, Kulturowe szlaki turystyczne - próba klasyfikacji oraz postulaty w zakresie ich tworzenia i funkcjonowania, Turystyka Kulturowa, 2, 17-31

Poręba S. (red) 1990, Grudziądz i okolice. Przewodnik, Wyd. Grudziądzkie Towarzystwo Kultury i Biblioteka Miejska w Grudziądzu, Grudziądz

Praca zbiorowa 2012, Sanktuaria okolic Grudziądza - przewodnik, MORiW, Grudziądz

Praca zbiorowa 2014, Grudziądz - turystyka wodna. Przewodnik, MORiW, Grudziądz

Praca zbiorowa 2017, Grudziądz. Przewodnik, MORiW, Grudziądz

Skurzyński P. 2016, Zamki ziemi chełmińskiej. Vademecum krajoznawcze, Wyd. Region, Gdynia

Netografia

www.fortwkg.eu
www.graudenz.pl
www.grudziadz.pl
www.grudziadz.pttk.pl
www.it.gdz.pl
www.moriw.pl

www.nid.pl
www.odznaka.kuj-pom.bydgoszcz.pttk.pl
www.polskiezabytki.pl
www.rawelin-grudziadz.pl
www.rywald.kapucyni.org.pl
www.teatr.grudziadz.pl
www.torun.wkz.gov.pl
www.zabytek.pl
www.zamkomania.pl